

УДК 373.61

ТАРАСОВА С. М.
м. Миколаїв, Україна

ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Стаття присвячена теорії наукового менеджменту, визначенню категорії “педагогічний менеджмент”, який виявляє свою сутність як технологія ефективного управління сучасним навчальним закладом в умовах нецентралізованої планової системи державного господарства, кардинальних впливів зміненого зовнішнього економічного середовища на ринку освітніх послуг і економічних відносин у сучасному суспільстві.

Ключові слова: теорія “людських відносин”, “менеджмент”, “педагогічний менеджмент”, менеджер освіти, технологія ефективного управління.

Постановка проблеми. В умовах суспільства України, перехідного до ринкової економіки, характерними рисами якого є глибокі реформаторські зміни, порушення налагодженого раніше господарсько-економічного механізму, що зумовило падіння рівня виробництва, розбалансованість фінансово-кредитної і грошової системи, відсталість юридичних законів, якими здійснюється економічне регулювання, в тому числі і системи національної освіти, значно зростає роль і значущість менеджменту як сучасної теорії і практики соціального управління, з яким пов'язаний пошук нових шляхів і засобів ефективного управління навчальними закладами різного рівня.

Можна констатувати, що проблема технології педагогічного менеджменту прямо належить до ключових питань становлення сучасного простору освіти, тому реформи української освіти повинні створити передумови ефективного впливу в сучасному навчально-виховному процесі навчального закладу.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Теорія наукового менеджменту, засновником якої був Ф.У. Тейлор, висунула низку принципів раціоналізації і стимулювання виробництва в умовах замкнутої системи, позбавленої будь-якого істотного зв'язку із зовнішнім середовищем. При цьому організаційне управління він розглядав як систему, що включає регулювання як технологічних процесів, так і діяльності людей. Центром теорії менеджменту Ф.У. Тейлора, пізніше розвинутої в працях Г. Ганта, Л. Гілберта, Ф. Гілберта, стали такі чотири принципи управління індивідуальною працею робітників:

- науковий підхід до виконання кожного процесу роботи;
- професійний підхід до добору, навчання і тренування кадрів;
- кооперація з робітниками;
- розподіл відповідальності та результати праці між менеджерами і підлеглими.

У нашій державі і країнах близького зарубіжжя ідеї наукового й адміністративного менеджменту щодо соціалістичної системи господарювання розвивали А.А. Богданов, І.А. Витко, А.К. Гастев, О.А. Єрманський, П.М. Керженцев, Е.Ф. Розмирович та багато інших вчених і практиків.

У цілому в межах теорії “людських відносин” (Р. Блей, Д. Браун, К. Браун, Е. Гізеллі, д. Мак-Грегор, В. Зігерт, Л. Ланг, д. Мутон, У. Оучі, Г. Ріккен, Г. Тріандіс, Г. Романс) з метою підвищення продуктивності праці сьогодні досліджуються соціально-психологічні методи впливу на працівників, вивчаються окремий індивід, його психологічні якості та можливості, а також первинні організаційні осередки, включаючи функції неформальної організації (Д. Віг, К. Девіс, Е. Шейн), а також питання формування їх та методи керівництва ними.

Один із нових напрямів у сучасному менеджменті – теорія прийняття управлінських рішень (Р.М. Кантер, Р.Г. Мельор, Х. Роузен, К. Татеїсі, Р. Таунсенд, П. Хейне, Лі Якокка та ін.), у якій основна увага приділена вибору раціонального рішення з кількох можливих варіантів. Передбачається вивчення всієї сфери діяльності підприємства або навчального закладу, його організаційної структури, підготовки інформації для рішення і т.ін. Позитивне значення цього підходу полягає в тому, що управління розглядається як раціональна діяльність, що має ґрунтуватися на наукових висновках і рекомендаціях [4].

Основні тлумачення “менеджменту” на сьогодні представлені в Оксфордському словнику: “Спосіб, манера спілкування з людьми; влада і мистецтво управління як особливого роду вмільність і адміністративні навички; орган керування у вигляді адміністративної одиниці; група осіб, яка забезпечує упорядкованість процесів; наука управління і навчальна дисципліна”. Очевидно, що в такому значенні менеджмент має міжнародний характер як своєрідний “сплав” теоретичних узагальнень практичного досвіду

видатних менеджерів, практики найбільш відомих компаній і фірм, а також внеску з різноманітних галузей наукового знання. Отже, менеджмент має відношення до всіх без винятку соціальних систем, у тому числі до системи освіти, оскільки він:

- має міждисциплінарний характер і розглядає свій об'єкт – діяльність менеджера (керівника) як особу, котра здійснює управління процесами функціонування підприємства;
- виявляє прагматичну позицію, тому що в усіх аспектах спрямований на поліпшення справ організації щодо досягнення нею ефективності й прибутку;
- утворення операціональними знаннями, що слугують організації виконання конкретних дій;
- оперує мовою, покликаною мобілізувати зусилля людей на реалізацію поставлених загальних цілей організації, стимулювати їхню активність у напрямі досягнення найкращих результатів [1].

Виклад основного матеріалу. Категорія “педагогічний менеджмент” у традиційних вітчизняних довідниках і понятійно-термінологічній системі педагогічної науки до сьогодні не застосовується. Як інноваційну дефініцію її стали використовувати в психолого-педагогічній літературі лише наприкінці ХХ ст. Проте дуже часто в літературі вживаються поняття “керівництво”, “адміністрування”. При цьому є багато означень названих понять, які по суті не завжди збігаються із значенням категорії “педагогічний менеджмент”.

Зіставлення понять “педагогічний менеджмент” і “управління” щодо проблем сучасних навчально-виховних закладів що функціонують в умовах нової – ринкової економіки, стало предметом спеціального аналізу у працях В.І. Бондаря, К.Я. Разіної, Л.А. Веретеннікової, Г.М. Зако-роченної, Л.М. Каращук, В.А. Козакова, Н.Л. Коломенського, Ю.А. Конаржевського, В.В. Крижка, В.С. Лазарева, А.В. Ньомова, П.К. Одинцова, Є.М. Павлютенкова, А.В. Попова, М.М. Пташника, В.П. Симонова, Т.Й. Шамової, Н.П. Шапошнікової та ін.. При цьому воно здійснювалося з позицій щонайменше трьох методологічних підходів:

- функціонального, проблемним аспектом якого було визначення компонентної структури і кількості функцій в управлінні школою як соціальною системою (В.І. Бондар, Ю.А. Конаржевський, В.С. Лазарев, В.Й. Маслов, А.А. Орлов, В.С. Пикельна, М.М. Поташник, М.І. Приходько та ін.);
- соціально-психологічного, спрямованого на визначення ролі фактора особистості в управлінні педагогічною системою, й мотиваційного, когнітивного і рефлексивного

(О.С. Анісімов, Н.Л. Коломенський, А.В. Ньомов, Т.І. Шамова);

- кібернетичного, спрямованого на визначення ролі інформації, а також організаційних циклів, структури і специфіки процесу прийняття управлінського рішення (В.П. Симонов, Н.Д. Хмель, В.А. Якунін).

У вирішенні питання щодо зіставлення понять “управління” і “менеджмент” стосовно використання в педагогічній теорії науковці додержуються трьох протилежних позицій [4].

Перша позиція (Л.А. Веретеннікова, Н.Л. Коломенський, П.К. Одинцов та ін.) полягає в розумінні того, що поняття ширше за поняття “педагогічний менеджмент”. Зокрема Н.Л. Коломенський, розглядаючи науково-психологічні засади менеджменту в освіті, вважає, що останній – це усвідомлена взаємодія керівника навчально-виховного закладу з іншими людьми – підлеглими, партнерами, співробітниками, батьками, дітьми, спрямована на забезпечення активно і скоординовано участі їх у досягненні поставленої мети.

На думку автора, менеджмент в освіті – це частина управління, яка є впливом на інших людей, у процесі й у наслідок якого в них з'являються або актуалізуються психічні стани, якості, властивості, що стають психологічним підґрунтям для їхньої ефективної діяльності, спрямованої на досягнення поставленої управлінської мети

Друга позиція (В.С. Лазарев, Мю.М. поташник, В.П. Симонов) зводиться до повного отождо-чення смислу понять “управління” і “педагогічний менеджмент” щодо їх використання в межах вирішення проблем внутрішнього керівництва навчальним закладом і в педагогічній практиці навчально-виховних закладів. В.П. Симонов, виходячи з того, що менеджмент доцільно розуміти як уміння керівника досягати поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект і мотиви поведінки інших людей, тобто як сплав науки та мистецтва управління людьми й соціальними процесами, формулює таке визначення: “Педагогічний менеджмент” – це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління педагогічними системами, спрямований на підвищення ефективності їх функціонування і розвитку”.

Наступна позиція науковців щодо зіставлення термінів “управління” і “менеджмент” стосовно об'єктів педагогічної діяльності найбільш чітко висвітлена у працях С.О.Нікітіна, А.В. Ньомова та Т.І. Шамової. Означена позиція зводиться до визнання факту, що зміст поняття “менеджмент” значно глибший і ширший за обся-

гом, аніж зміст поняття “управління”, традиційно використовуваного в педагогічній теорії та практиці внутрішньошкільного керівництва. Автори, наголошують на кардинальні зміни соціально-економічних умов функціонування закладів освіти, тобто переході їх із системи планового централізованого господарювання у простір ринкової економіки, обґрунтовують необхідність збагачення теорії керівництва елементами теорії менеджменту [2].

Отже, термін “педагогічний менеджмент” на відміну від традиційно вживаного терміну “управління” виникає там і тоді, де об’єкт, яким управляють, набуває якостей суб’єкта специфічних – саме ринкових, комерційних соціально-економічних відносин. Оскільки сучасний заклад освіти будь-якої форми власності як елемент соціокультурної сфери виробництва особистості вже є не цілком державним, а державно-суспільним, і реально функціонує в умовах нецентралізованої планової системи державного господарства, а саме в просторі суспільства перехідної до ринку економіки, то це передбачає необхідність заміни концепції традиційного адміністративно-командного управління ним на адекватну сутності й закономірностям розвитку ринкових відносин концепцію “педагогічного менеджменту”. Остання концепція цілком спрямована на забезпечення високої ефективності та прибутковості функціонування сучасного закладу освіти як специфічної педагогічної системи з урахуванням витрат внутрішніх і зовнішніх ресурсів, а також впливів кардинально зміненого зовнішнього економічного середовища – ринку освітніх послуг і економічних взаємовідносин у сучасному суспільстві [3].

“Педагогічний менеджмент” виявляє свою сутність як теорія, методика і технологія ефективного управління педагогічними системами (В.П. Симонов). Він має певну специфіку і закономірності, зумовлені особливостями його предмета, продукту й результату праці “менеджера освіти”. Предметом праці “менеджера освіти” є діяльність керованого ним суб’єкта, продуктом праці – інформація, знаряддя праці – слово, мова, мовлення. Результат праці “менеджера освіти” – ступінь навченості, інтелігентності й розвитку педагогічного менеджменту учнів, студентів.

Технологія ефективного управління залежить від керівника навчального закладом, який повинен володіти професійно-діловими якостями: найвищим професіоналізмом, умінням володіти стратегічним і тактичним менеджментом

(стратегічний і тактичний менеджмент відрізняється цілями і завданнями: перший передбачає розроблення і використання прогностичних моделей управління за ситуацією професійної діяльності; підприємливість, авторитетність; здатність до інновацій; вміння визначити найкращу місію управлінської організації і розробити її концепцію; уміння розробляти альтернативні управлінські рішення тощо.

Нами визначено цілі технології “педагогічного менеджменту”:

- поєднувати технологію навчального закладу з державним устроєм, соціально-економічними процесами в державі, з демократичним стилем управління;
- застосовувати сучасні технології педагогічного менеджменту у навчально-виховному процесі навчального закладу та його контролю;
- аналізувати зібрану інформацію для прийняття оперативного коригуючого управління;
- здійснювати педагогічну діагностику навчально-виховного процесу для визначення кваліфікаційної категорії;
- визначати стратегічні педагогічні дії розвитку навчального закладу;
- планувати роботу навчального закладу: перспективні та річні плани, роботу підрозділів навчального закладу, визначати перспективні напрями роботи Ради навчального закладу;
- складати стратегічні програми, проекти розвитку навчального закладу.

Висновки. Правомірність введення терміна “менеджмент” у теорію вітчизняної педагогічної науки і практики зумовлено такими факторами:

- по-перше, універсальність наукових підходів і технологій, розроблених у межах теорії сучасного менеджменту, дає можливість застосувати їх у різних сферах управління, у тому числі й у сфері керування педагогічними системами, а також у різних національних середовищах;
- по-друге, понятійна ідентифікація термінів “менеджмент” та “управління” дає змогу інтегрувати світовий досвід у теорію менеджменту освіти в Україні.

Література

1. Виханский О.С., Наумов А.И. Практикум по курсу “Менеджмент” / Под. ред. А.И.Наумова. — М., 1996. — С. 288.
2. Нікітіна С.О. Психолого-педагогічний аспект у підготовці менеджерів // Проблеми педагогічних технологій. Вип. 2. — Луцьк, 2000. — С. 80-88.
3. Україна XXI століття. Державна національна програма “Освіта”. — К.: Райдуга, 1991. — С. 61.
4. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / За редакцією З.Н.Курлянд. — К.: Знання, 2007. — 495 с.